

УДК 378.046

Микола ВІДНІЧУК,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
ректор Рівненського ОППО,
академік академії акмеологічних наук,
заслужений працівник освіти України*

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У роботі відображено сучасні завдання, цілі та концептуальні ідеї розвитку післядипломної педагогічної освіти, виявлено закономірності у прогнозно-функціональному та змістово-технологічному моделюванні безперервності післядипломної педагогічної освіти педпрацівників.

Ключові слова: *модель безперервної післядипломної педагогічної освіти, інноваційний характер підвищення кваліфікації педагогів, модернізація професійного розвитку педагога, компетентнісно-зорієнтована парадигма післядипломної освіти, система компетенцій педагога.*

В работе отражены современные задачи, цели и концептуальные идеи развития последипломного педагогического образования и интерпретация выявленных закономерностей в прогнозно-функциональном и содержательно-технологическом моделировании непрерывности последипломного педагогического образования педагогических работников.

Ключевые слова: *модель непрерывного последипломного педагогического образования, инновационный характер повышения квалификации педагогов, модернизация профессионального развития педагога, компетентностно-ориентированная парадигма последипломного образования, система компетенций педагога.*

In the work displayed modern tasks, objective and conceptual ideas of postgraduate education and revealed patterns in forecast-functional and informative-technological modeling continuity Post graduate Education educators.

Keywords: *model of continuous service teacher education, innovative character training teachers, up grading teacher professional development, competence-oriented paradigm post graduate education system competence of the teacher.*

Постановка проблеми. Одним зі стратегічних завдань модернізації системи освіти в Україні є формування освіченої, інтелектуально розвиненої, життєздатної особистості, спроможної визначати й реалізовувати цілі саморозвитку, самовиховання, підготовленої до подальшого професійно-орієнтованого на-

вчання.

Освіта є соціальним інститутом, через який проходить кожна людина, набуваючи при цьому рис особистості, фахівця і громадянина. Завдяки діяльності вчителя реалізується державна політика у створенні інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки, техніки і культури, збереженні та примноженні культурної спадщини й формуванні людини майбутнього. У зв'язку з цим актуальності набуває проблема підготовки вчителя, його професійного становлення і професійної компетентності. Саме компетентнісний підхід розглядається як один із важливих концептуальних принципів, який визначає сучасну методологію оновлення змісту освіти.

З огляду на це пріоритетним завданням системи післядипломної педагогічної освіти є прогнозування траєкторії професійного зростання педагога, професійне становлення і вдосконалення педагогічної діяльності на основі компетентнісного підходу до змісту та форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Концептуальні положення щодо змісту, форм і організації післядипломної педагогічної освіти базуються на засадах Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти, а також на вимогах документів ЮНЕСКО, Міжнародної організації співробітництва й розвитку освіти, МОП (Доповідь міжнародної Комісії з освіти ЮНЕСКО для XXI століття, Всесвітня доповідь з освіти ЮНЕСКО та ін.), які наголошують на необхідності фундаменталізації професійної підготовки педагога, її неперервності, гуманістичної спрямованості, демократизації, всебічності та варіативності.

Післядипломна педагогічна освіта стає необхідною умовою зростання професіоналізму педагогів, набуває загальнонаціонального значення, оскільки існує низка суперечностей між вимогами інформаційно-технологічного суспільства й невідповідністю педагогів до професійної діяльності в нових умовах; між рівнем розвитку педагогічної науки, культури, соціальної сфери, виробництва і професійною кваліфікацією педагогів; між зростаючим обсягом науково-практичної інформації в педагогічній сфері й можливостями її засвоєння; між масовістю підготовки майбутніх педагогів та індивідуально-творчим характером їх професійної діяльності; між рівнем базової педагогічної освіти й новими постійно зростаючими вимогами до педагогічної діяльності. З огляду на це, все частіше акцентується увага на питанні професійної компетентності педагога. Означеній проблемі присвячені численні праці вітчизняних і зарубіжних учених (В.Афанас'єва, Е.Бондаревської, Д.Гвішиані, І.Герчикової, Ю.Конаржевського, А.Моїсєєва, Г.Попова, П.Третьякова, Т.Шамової, С.Шишова, А.Маслоу), яких об'єднує прагнення не тільки збагатити професійну культуру та компетентність фахівця знаннями основ менеджменту, а й довести практичну доцільність використання наукових досягнень у педагогічній ді-

яльності. Теми професійного розвитку і компетентності педагога висвітлюються також у дослідженнях О.Дубасенюк, І.Зязюна, Н.Кузьміної, І.Ісаєва, А.Маркової, Л.Сухорукової, В.Сластьоніна, А.Хуторського та ін. Проблеми післядипломної педагогічної освіти в останні роки розкрито в працях таких науковців, як В.Бондар, Л.Вовк, С.Крисюк, В. Луговий, В.Майборода, Н.Побірченко, Н.Протасова, С.Сисоєва та ін.

Розвитку змісту післядипломної освіти сприяє інтеграція педагогічних, психологічних та інших знань, перехід від монологічної педагогіки до діалогу й полілогу всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, що вимагає освоєння багатоваріантних методик, уміння організовувати навчальний процес на різних рівнях складності. Зміст післядипломної педагогічної освіти переорієнтовується з питань методичної підготовки на піднесення теоретичного, наукового рівня й загальнокультурного розвитку працівників освіти. Тому **метою статті** є виявлення основних впливів безперервного навчання педпрацівників на розвиток післядипломної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Національна модель безперервної системи ППО керівних, педагогічних і науково-педагогічних кадрів повинна стати високоефективною складовою освіти України, яка забезпечить якісну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, спроможних здійснювати інновації у навчально-виховному процесі, бути носіями розвиненої світоглядної культури, полікультурної свідомості та творчого стилю мислення. Формування національної моделі безперервної післядипломної педагогічної освіти передбачає реалізацію таких функцій основних суб'єктів системи ППО, як прогнозування, проектування, організація змістової і процесуальної сторін навчально-виховного процесу.

Система післядипломної педагогічної освіти, з одного боку, забезпечує умови для безперервної якісної освіти педагогів, а з другого – є найбільш гнучкою складовою процесу фахового зростання людини відповідно до запитів суспільства.

Сучасні дослідники проблем післядипломної педагогічної освіти зазначають, що її реформування повинно бути спрямоване на досягнення таких основних цілей:

- постійне формування, стимулювання та задоволення потреб у підвищенні кваліфікації та професійній перепідготовці кадрів;
- насичення ринку праці фахівцями з високим рівнем загальної культури й професійної компетентності;
- приведення кадрового потенціалу фахівців до світового рівня;
- удосконалення разом з іншими ланками професійної освіти сукупного інтелектуального та духовного потенціалу суспільства, розвиток творчих здібностей людини.

Діяльність інститутів післядипломної педагогічної освіти пов'язують із сис-

темним упровадженням освітніх інновацій у зміст, форми і методи підвищення кваліфікації педагогічних працівників; приведенням у відповідність із запитами слухачів навчальних планів і програм, форм навчання на курсах підвищення кваліфікації; розвитком дистанційної форми організації навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників; реалізацією компетентнісного підходу при розробленні змісту навчання; впровадженням системи кредитно-модульного навчання при підвищенні кваліфікації педагогічних працівників.

Нормативно визначеними завданнями інститутів післядипломної педагогічної освіти є методичне забезпечення навчально-виховного процесу в закладах освіти, координація діяльності та надання науково-методичних консультацій районним (міським) методичним кабінетам регіону, аналіз, узагальнення і поширення педагогічного досвіду тощо. Головною метою науково-методичної роботи ІППО є науково-методична підтримка професійного й особистісного розвитку працівників освіти області. Структурні підрозділи ІППО, що працюють над реалізацією цієї мети, здійснюють науково-методичну діяльність за трьома основними напрямками: науково-методичне забезпечення курсового періоду працівників освіти; науково-методичний супровід професійного й особистісного розвитку педагогічних та управлінських кадрів у міжкурсовий період; науково-методичний супровід розвитку професійної компетентності науково-педагогічних і педагогічних працівників інституту післядипломної освіти.

У руслі часу над даною проблемою активно працює Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, визначивши у концепції освітньої діяльності закладу стратегію власної модернізації, спрямовану на професійний розвиток педагогічних працівників в умовах компетентісно зорієнтованої парадигми. Головна мета діяльності закладу – науково-методичний супровід формування професійної компетентності керівних і педагогічних кадрів дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти.

Інноваційний характер розвитку післядипломної освіти, необхідність підвищення рівня професійної компетентності педагогічних і керівних кадрів визначають потреби у модернізації науково-методичної роботи з освітянами, надання їй динамічності, гнучкості, мобільності, варіативності у змісті, формах, методах, технологіях, особистісноорієнтованої спрямованості. Трансформація наукових ідей у педагогічну практику забезпечується ефективною взаємодією і співпрацею наукових кафедр, кабінетів, наукових лабораторій РОІППО, районних (міських) методичних кабінетів (центрів), педагогів-новаторів, поглибленням експериментальної, пошукової, науково-дослідної роботи. Саме у такий спосіб створюється єдиний регіональний методичний простір, в якому відбувається реалізація концепції та інноваційних моделей формування професійної компетентності педагогічних працівників області.

Підвищення кваліфікації і супровід суб'єкта професійної діяльності у міжа-

тестаційний період здійснюється на основі реалізації комплексу взаємопов'язаних організаційно-педагогічних, науково-методичних, дослідно-експериментальних заходів, що передбачає як шкільний і районний рівні (семінари, тренінги, інструктивно-методичні наради, методичні об'єднання), так і заходи обласного і всеукраїнського рівнів (робота обласних опорних закладів освіти, шкіл педагогічного досвіду, шкіл методичної майстерності, шкіл технологічної творчості, творчих лабораторій, майстер-класів тощо).

Серед оптимальних шляхів модернізації професійного розвитку педагога в умовах системи післядипломної педагогічної освіти на сучасному етапі є:

- поєднання наукового потенціалу кафедр із практичним досвідом методистів, що дає змогу інтегрувати науку і практику, орієнтувати у практичному напрямі регіональні наукові дослідження, здійснювати апробацію різноманітних нововведень, узагальнювати досвід, виробляти практичні рекомендації;
- розроблення мобільної моделі підвищення кваліфікації, в основі якої – дидактичні принципи, що мають особливості реалізації у навчанні дорослих, зокрема провідна роль самоосвіти; врахування психофізіологічних особливостей дорослого, його професійного статусу; опора на власний досвід і досвід колег; індивідуалізація навчання; практична зорієнтованість здобутих знань; наступність, системність і безперервність;
- активніше впровадження на курсах підвищення кваліфікації системи дистанційного навчання та інтерактивних форм навчання дорослих;
- співпраця працівників кафедр і методистів обласного інституту та районних (міських) відділів (управлінь) освіти й методичних кабінетів (центрів) із керівниками та педагогами системи загальної середньої освіти області;
- наявність в обласному інституті післядипломної педагогічної освіти та районних (міських) методичних кабінетах (центрах) спеціальних бібліотечних і ресурсних фондів для педагогів, баз даних про творчих педагогів України, Рівненщини; освітні інновації, педагогічні технології, опорні заклади з актуальних освітніх питань, педагогічного досвіду, участі в освітніх проектах, регіональних і всеукраїнських професійних конкурсах тощо, навчальних та методичних матеріалів (підручників, навчальних посібників тощо);
- залучення науковців і педагогів-новаторів до навчального процесу з метою поширення нових педагогічних напрацювань серед педагогів регіону; використання засобів масової інформації з метою висвітлення кращого педагогічного досвіду;
- упровадження нових педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, методик, інтерактивних форм у практику роботи;
- упровадження рейтингової системи оцінювання професіоналізму вчителів з урахуванням сучасних вітчизняних і світових вимог до їх професійної компетентності;
- залучення педагогічних працівників до участі в інноваційних проектах

(вітчизняних і зарубіжних);

- планування методичної роботи з педагогами відповідно до рівнів педагогічної творчості: інформаційно-відтворювального, адаптивно-прогностичного, раціоналізаторського, науково-дослідницького, креативно-прогностичного, що забезпечить диференціацію роботи з педагогами області;

- використання зворотного зв'язку зі слухачами курсів підвищення кваліфікації під час атестації, освітянських засобів масової інформації, залучення нових освітніх структур (консалтингових, моніторингових, маркетингових, психологічних та ін.), що надають додаткові освітні послуги вчителям;

- включення проблематики професійно-педагогічної компетентності до дослідницьких програм та планів навчальної підготовки педагогів; проведення науково-теоретичних конференцій та семінарів, практично-методичних нарад з актуальних проблем формування педагогічної компетентності;

- створення на базі кращих освітянських закладів експериментальних центрів, лабораторій з метою опрацювання інновацій, поширення досвіду творчих педагогічних працівників;

- коригування та узгодження змісту освіти, навчальних планів та програм із метою орієнтації на основні компоненти професійно-педагогічної компетентності, розробка та впровадження нових курсів, що сприятимуть формуванню професійно-педагогічної компетентності;

- розробка й упровадження нових методик навчання з метою формування конкурентоздатного працівника освітньої галузі;

- вивчення педагогічного досвіду, адаптація кращих прикладів формування педагогічної компетентності;

- налагодження контактів із міжнародними організаціями, проведення спільних міжнародних заходів і проектів із проблем формування професійно-педагогічної компетентності;

- науково-методичні розробки з питань стратегії розвитку післядипломної педагогічної освіти.

Такі шляхи модернізації професійного розвитку педагога дозволять усунути протиріччя, що виникають у зв'язку з потребою суспільства і держави щодо якості підвищення кваліфікації вчителів та можливостями діючої системи, досить високими результатами наукових досліджень і недостатнім рівнем упровадження їх у практику діяльності закладів післядипломної освіти, бажанням педагогів оволодіти інноваційними формами та методами навчання і відсутністю сучасної системи навчання та стимулювання.

Отже, модель методичної роботи в міжкурсовий період, модель системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників та їх самоосвітня діяльність повинні стати основою для професійного розвитку впродовж життя, орієнтуватися на реальний попит, можливості та потреби області, району, закладу й установи освіти, кожного працівника. Це дозволить стратегічно планувати дії,

суттєво змінювати функції та спрямовувати їх на організаційне, науково-методичне та інформаційне забезпечення проведення реформ в освіті, професійний розвиток особистості педагога, надання йому різноманітних освітніх послуг із актуальних освітянських питань (тестування, експертиза, моніторинг якості освіти, впровадження інноваційних технологій та методик, інтерактивних форм навчання дорослих тощо), сприятиме розвитку професійної компетентності й конкурентоспроможності.

Зупинимося детальніше на практичних шляхах реалізації професійного розвитку педагогів у Рівненському ОІППО.

Як відомо, компетентність педагога – це особистісна якість суб'єкта, ступінь сформованості знань, умінь, здібностей, необхідних для якісного, кваліфікованого проведення проектно-конструкторської, аналітико-прогностичної, процесуальної діяльності на інноваційному рівні, забезпечення ціннісно-зорієнтованого простору як для власного сталого саморозвитку і самовдосконалення, так і для розвитку учня з проекцією на одержання гарантованих досягнень наперед заданого кінцевого спільного результату.

Професійну компетентність педагога у системі післядипломної педагогічної освіти формуємо через систему компетенцій: когнітивно-технологічну, методичну, комунікативну, соціальну, психолого-педагогічну, проектно-рефлексивну, аутопсихологічну, інформаційно-технологічну, управлінську, полікультурну, валеологічну, загальнокультурну.

У формуванні когнітивно-технологічної, або спеціальної компетентності, яка включає глибокі знання, кваліфікацію і досвід практичної діяльності в галузі свого предмета; знання засобів розв'язання технічних, творчих завдань; гармонізацію науково-предметних і світоглядно-методологічних, дидактичних, психологічних знань; оволодіння сучасним інструментарієм вивчення особистості дитини; використання прийомів педагогічного менеджменту; вміння організовувати суб'єкт-суб'єктний навчальний процес, крім лекцій, значну увагу під час курсів приділяємо практичним заняттям, адже вони передбачають досвід, методи, прийоми діяльності. Уміжкурсний період педагогам пропонується низка науково-практичних семінарів, майстер-класів відомих педагогів України, Росії, Білорусі, Грузії, Франції. Вчителі є учасниками науково-дослідних лабораторій із проблем організації навчального процесу.

Формуючи методичну компетентність педагога, яка включає засвоєння нових методичних і педагогічних ідей, підходів до навчально-виховного процесу в сучасних особистісно зорієнтованих, розвивальних, креативних та інших технологіях, компетентісно зорієнтований та комунікативно-діяльнісний, соціокультурний підходи на підставі психофізичних та індивідуально особистісних якостей учня, практикуємо інноваційні форми роботи: червневі педагогічні студії, авторську майстерню вчителя, школу методичної майстерності, майстер-класи, методичні тренінги, вебінари, веберенції, інтернет-форуми. Під час кур-

сів надаємо перевагу лекціям, під час яких викладач має змогу донести до слухачів сучасні методичні ідеї, концепції, підходи.

Особливу увагу приділяємо формуванню комунікативної компетентності вчителя. Вона охоплює знання, вміння, навички та способи здійснення фасилітативного формату регуляції співпраці «вчитель – учень» із застосуванням специфічних лінгвальних й позалінгвальних засобів, урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей; здатність до організації власної комунікативної стратегії педагогічного спілкування, володіння технікою мовлення. Методично доцільним у цій справі вважаємо залучення слухачів курсів до активної мовленнєвої діяльності шляхом застосування інтерактивних методів навчання, дискусії, полеміки, обміну педагогічним досвідом.

Соціальна компетентність педагога передбачає: досягнення високого рівня усвідомлення соціальних проблем і способів взаємодії із суспільством; уміння знаходити інформацію і впевнено конструювати поведінку з метою досягнення балансу між своїми потребами, очікуваннями і вимогами соціальної дійсності; уміння робити вибір, брати на себе відповідальність; формування засобами предмета патріотичних почуттів, поваги до історії, традицій українського народу тощо. Про рівень сформованості даної компетентності свідчать такі форми роботи, як обмін досвідом практичної діяльності, виступи під час конференції, підготовка і захист курсових проєктів. Завдяки цьому вчитель розкривається не лише як предметник, а й як особистість із притаманними їй моральними якостями, умінням орієнтуватися в соціумі та широкому інформаційному полі.

Особливої уваги потребує формування психолого-педагогічної компетентності вчителя, яка охоплює вміння здійснювати індивідуальну діяльність на основі результатів педагогічної діагностики, виявляти особистісні якості дітей, визначати і враховувати їх емоційний стан, грамотно вибудовувати взаємовідносини з керівниками, колегами, учнями. У ході формування даної компетентності вважаємо за доцільне проведення психолого-педагогічних тренінгів, майстер-класів фахівців, школи технологічної майстерності.

У процесі формування проєктно-рефлексивної компетентності педагога, яка включає вміння конструювати траєкторію розвитку школяра, здійснювати контрольну-оцінну діяльність та індивідуальний підхід до учня, технологічно прогнозувати, планувати хід навчально-виховного процесу, проводити моніторингово-рефлексивні операції, створювати програмно-тематичні комплекси щодо вивчення предмета, працівники інституту розробили низку курсів за вибором, практичних занять, тренінгів, методичний інструментарій для здійснення моніторингових досліджень; створили консалтингові центри на базі навчально-методичних кабінетів інституту; надають методичну допомогу у процесі вивчення стану науково-методичного забезпечення під час виїздів у райони (міста).

Для формування аутопсихологічної компетентності вчителя, яка передбачає

вміння усвідомлювати рівень власної професійної діяльності, спеціальних, методичних і комунікативних спроможностей, потенціалу, знання про засоби професійного самовдосконалення, залучаються, крім працівників інституту, фахівці з інших ВНЗ. Проблемі професійного самовдосконалення педагога особлива увага приділяється під час щорічних червневих педагогічних студій, які проводяться для методистів РМК, керівників структурних методичних районних/міських підрозділів. Цій проблемі також присвячуються спеціальні науково-практичні семінари та тренінги.

Інформаційно-технологічна компетентність як одна із пріоритетних на даному етапі розвитку освітньої галузі включає: вміння і навички роботи з ІКТ; раціональні прийоми пошуку, аналізу, адекватного відбору, систематизації, використання та створення нової інформації; дидактичні принципи, закономірності, способи, форми організації навчального процесу; використання технічних засобів навчання, інноваційних технологій, спрямованих на розвиток інтелектуальних здібностей учнів, забезпечення вміння дидактично перетворювати й адаптувати інформацію відповідно до мети навчання і виховання; використання засобів дистанційного навчання. Працівниками кафедр розробляються та проводяться тематичні курси та курси за вибором, визначено базові заклади для проходження педагогічної практики слухачами курсів, укладено угоди з науковими установами. До послуг слухачів курсів – веб-портал «Освіта Рівненщини», учасниками якого є педагогічні працівники області.

При формуванні управлінської компетентності перевага надається розробкам занять, моделюванню фрагментів уроків та позакласних заходів, дискусій з питань технологічних підходів щодо формування організаційно-діяльнісних умінь і навичок.

Практика засвідчує, що формування полікультурної компетентності потребує форм, методів і прийомів інтерактивної взаємодії, завдяки яким проявляється ставлення людини до співучасників діалогу (полілогу). У зв'язку з цим, перевагу надаємо дискусіям із проблем навчання і виховання, що виявляють власну позицію педагога, його ставлення до протилежних думок, поцінювання звичаїв і традицій свого народу.

Висновки. Отже, діяльність інституту спрямована на формування професійної компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти регіону, задоволення професійних та соціальних запитів педагогів у системі підвищення кваліфікації з урахуванням інноваційного розвитку галузі та реалізацію науково-дослідної теми «Науково-методичні засади професійного розвитку педагогічних і керівних кадрів в умовах випереджувальної післядипломної освіти».

Рівненський ОППО здійснює науково-методичний супровід та реалізацію основних напрямків розвитку і функціонування системи дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти області, зокрема профільного навчання, ін-

клюдивної освiти, експертного контролю i монiторингових дослiджень з актуальних проблем; забезпечує професiйний розвиток педагогiчних працiвникiв та керiвникiв навчальних закладiв шляхом упровадження рiзноманiтних форм курсової пiдготовки й органiзацiї науково-методичної роботи у мiжкурсний перiод; координує роботу районних (мiських) методичних кабiнетiв (центрiв) та керiвникiв районних (мiських) методичних структурних пiдроздiлiв; модернiзує систему науково-дослiдної та експериментальної роботи з розробки i впровадження нових освiтнiх напрямiв дiяльностi, технологiй, iнтерактивних методик; реалiзує завдання Всеукраїнської школи новаторства керiвних, науково-педагогiчних i педагогiчних працiвникiв пiслядипломної педагогiчної освiти як базовий заклад в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буренко В. М. Андрагогiчний пiдхiд до професiйної перепiдготовки вчителя гуманiтарного профiлю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / В.М. Буренко. – К. : ЦППО, 2005.
2. Ващенко Л. М. Управлiння iнновацiйними процесами в загальній середній освiтi рiгiону: монографiя / Л.М. Ващенко. – К. : Видавниче об'єднання Тираж, 2005. – 380 с.
3. Вiтвицька С. С. Основи педагогiки вищої школи: метод, посiб. для студентiв магiстратури / С.С. Вiтвицька. – К. : Центр навчальної лiтератури, 2003. – 316 с.
4. Даниленко Л. І. Управлiння iнновацiйною дiяльнiстю в загальноосвiтнiх навчальних закладах : монографiя / Л.І. Даниленко. – К. : Мiленiум, 2004. – 358 с.
5. Концепцiя пiслядипломної педагогiчної освiти // Iнформацiйний збiрник МОН України.– 1999. – №8.– С.9.
6. Луговий В. І. Запровадження компетентнiсного пiдходу у вищій освiтi – вимога часу / В.І. Луговий // Сучаснi навчальнi заклади. – 2010. – С. 14.
7. Нацiональна доктрина розвитку освiти України у ХХІ ст. // Педагогiка i психологiя професiйної освiти. – 2002. – №2. – С.11.
8. Олійник В. В. Науковi основи управлiння пiдвищення квалiфiкацiї педагогiчних працiвникiв профтехосвiти : монографiя / В.В. Олійник. – К. : Мiленiум, 2003. – 597 с.
9. Олійник В. В. Реформування пiслядипломної педагогiчної освiти на засадах кредитно-модульної системи органiзацiї навчального процесу / В.В. Олійник // Пiслядипломна освiта в Україні. – 2011.– №1.– 3–7.
10. Пiдлiснюк В. В. Основи сталого розвитку: посiбник // В.В.Пiдлiснюк. – Кременчук: Вид. ПП О.В.Щербатих, 2008. –124 с.
11. Повышение квалификации педагогических кадров / под ред. И.Ф. Жерносека, М.Ю. Красовицкого, С.В. Крысюка. – К. :Освiта, 1992. – 190 с.

12. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку: монографія / Н.Г. Протасова. – К. : Міленіум, 1998.– 151с.

13. Романенко М. І. Випереджуюча освіта для сталого розвитку як механізм модернізації вітчизняної освіти / М.І. Романенко // Сучасні навчальні заклади – 2010. – 2010. – С. 15.

14. Семиченко В. А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід? / В.А. Семиченко// Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / за ред. І.А. Зязюна. – К., 2000. – С.178.

15. Соколова І. В. Технології організації методичної роботи у вищому закладі освіти / І.В. Соколова // Педагогічні технології у неперервній професійній освіті. – К., 2001.

16. Сорочан Т. М. Безперервна освіта педагогів у міжкурсний період / Т.М. Сорочан, Б.А. Дьяченко // Освіта на Луганщині. – 2010. – № 1.– С. 7 – 13.